

zeológia už bola zvládla a využila všetky výtobytky špeciálnych vied. Naopak, a to treba povedať na adresu gnozeológov, pokiaľ uvažujeme problémy poznania ešte iba z hľadiska jednotlivých kvantifikovateľných vzťahov a nie ich dialektického systému — mnohí filozofi nevedia pozitívne zvládnuť ani staršie prírodovedné výskumy a nepovšimli si náležite ani výskumy experimentálnej psychológie, na ktoré podnetne upozornil (ale do celého systému poznania ich sám nedokázal začleniť) T. Pavlov. Nezriedka sa ešte stretávame aj s hybridnými pokusmi o interpretáciu výsledkov špeciálnych vied z pozícií akejsi „nadvedy“. A najhoršia na

veci je skutočnosť, že mnohé nedorozumenia vyplývajú z elementárnych — terminologických — nedostatkov.

Kruseho úvahy o prameňoch poznania sú stavané na dostatočne rozsiahlych vedomostiach o súčasných špeciálnovedných výtobytkoch a na ich bezvýhradnom rešpektovaní. Tak je prirodzené, že Kruseho kniha — ak odhliadneme od jeho reakčne idealistických stránok v ontológii a axiológii — má svojimi kladnými gnozeologickými stránkami nevyhnutne styčné miesta aspoň s elementárnymi pozíciami materialistickej teórie poznania.

Bohumil Valehrach

PODNETNÝ PRÍSPEVOK K FILOZOFICKEJ PROBLEMATIKE SÚČASNEJ BIOLÓGIE

Zápas o správnu ideovú interpretáciu poznatkov modernej prírodovedy tvorí dôležitú stránku boja za mohutný rozvoj a správnu orientáciu samotných vied, je dôležitým momentom súčasného zápolenia o vedomie vedcov a pracujúcich vôbec. Najmä ideový boj v biologických vedách, pretože sa veľmi tesne dotýka človeka a jeho spoločenského života, má veľký význam pre formovanie vedeckého svetonázoru.

V posledných rokoch sa na úseku marxistického spracovania filozofických problémov v prírodných vedách dosiahli značné úspechy. Jednako však obsiahlejšie práce, a to aj dobré vedecko-populárne práce, venované rozboru najnovších idealistických teórií a tendencií v biologických vedách, sú ešte stále veľmi vzácne. Tým viac treba uvítať brožúru E. Filovej *Materializmus a idealizmus v biológii*.*

V práci sa autorka zaoberá najdôležitejšími idealistickými teóriami, rozšírenými v súčasnej biológii, najmä medzi vedcami kapitalistických krajín.

Práca má 4 kapitoly. 1. Biológia a filozofia, 2. Z dejín sporov medzi materializmom a idealizmom v biológii, 3. Krízové javy v súčasnej západnej biológii, 4. Východisko z krízy a základ ďalšieho rozvoja biológie. Ťažiskom práce je starostlivo spracovaná 3. časť. Táto časť je najoriginálnejšia, čitateľ v nej nájde podnetný stručný rozbor hlavných otázok ideového boja v biológii v posledných desaťročiach. Autorka tu tiež skúma zvláštnosti vo vývine biológie v prvej štvrtine 20. storočia, rozoberá podstatu krízy v biológii a ukazuje, že na rozdiel od fyziky v biológii tohto obdobia prevládal objektívny idealizmus. Ďalej podáva cenné stručné vysvetlenie podstaty organizmických smerov, rozoberá snahy organicizmu vysvetliť podstatu života (L. v. Bertalanffy, W. E. Ritter a i.). Úspešný je autorkin

* E. Filová, *Materializmus a idealizmus v biológii*, Osveta, Bratislava 1962, strán 182.

rozbor holizmu (Smuts, Haldane, Mayer-Abich a i.) a hlavného problému, ktorý holizmus nastolil — otázky celostnosti organizmu. Značnú pozornosť v tejto časti autorka venuje problému vývoja organického sveta a v súvislosti s tým podáva kritiku teórie „emergentnej evolúcie“. V poslednej časti tejto ústrednej kapitoly autorka rozoberá podstatnú idealistických útokov na determinizmus v biológii, ako sa prejavil v rôznych finalistických, teleologických koncepciách a nakoniec rozoberá gnozeologickú a metodologickú problematiku organizmických smerov. Táto kapitola práce zaplňa doteraz silne pocitovanú medzeru v osvetľovaní filozofických problémov súčasnej biológie a je u nás vlastne prvým vážnym krokom pre ich spracovanie.

Ostatné kapitoly knihy sú vhodným rámcom k ústrednej problematike a okrem pozitívneho výkladu základných problémov obsahujú celý rad podnetných myšlienok a diskusných postrehov.

Od podobných kritických prác sa kniha odlišuje vecným prístupom k materiálu a snahou nielen nekompromisne kriticky poukázať na ideovú reakčnosť, ale aj na niektoré kladné momenty, ktorými ten-ktorý kritizovaný smer alebo jeho predstaviteľ prispel k napredovaniu biologických poznatkov. Je sympatické, že v knihe nenájdeme povýšenecký, hyperkritický tón, taký typický pre väčšinu starších podobných prác — tón, ktorý sa občas, najmä vo vystúpeniach niektorých prírodovedcov zaoberajúcich sa filozofickými problémami svojej vedy, objavuje aj dnes.

V práci o boji dvoch protikladných filozofických smerov v biológii treba vychádzať najmä z jasne formulovaného vzťahu filozofie a patričnej prírodnej vedy. Tomuto, síce starému problému, ktorý sa však znovu vynára v rozličných súvislostiach, venuje autorka prvú časť knihy. Dokazuje, že najmä moderná biológia, ak má úspešne napredovať, musí sa opierať o filozofické názory, zbavené jednostrannosti a subjektivismu, musí sa opierať o filozofiu najpokrokovejšiu. Na rozbere

názorov anglického biochemika J. Needhama z obdobia, keď stál ešte na pozíciách mechanického materializmu, autorka ilustruje hlavné nedostatky, ktoré vyplývajú zo spojenia biológie s mechanistickým materializmom. Ukazuje, že príruke stanovisko mechanistov necháva vo vede, a teda aj v biológii, celý rad dôležitých otázok na riešenie špekulatívnej filozofii a náboženstvu. Avšak ani pokus vytvoríť „filozofiu vedy“, pozitivisticky vyriešiť vzťah prírodovedy a filozofie, ako to autorka ukazuje na názoroch R. Carnapa, M. Schlicka a Ph. Franka nebol úspešný a koniec koncov slúžil záujmom idealistickej filozofie proti vede.

V poslednej časti I. kapitoly autorka rozoberá niektoré hlavné problémy vzťahu dialektického materializmu a biológie, ukazuje na históriu formovania tohto vzťahu, na vnútornú historickú nevyhnutnosť jeho vzniku a jeho význam pre obe strany. Zdôrazňuje vedeckosť dialektického materializmu a uvádza, v akých súvislostiach potrebuje prírodovedec pre svoju prácu túto filozofiu.

V práci sa zdôrazňuje najmä spätosť biológie a filozofie, ich vzájomné ovplyvňovanie (hlavne smerom od filozofie k biológii), menej pozornosti sa venuje opačnému vplyvu, vplyvu biológie na filozofiu. I keď to autorka nikde zvlášť nezdôrazňuje, z celkového rozboru materiálu je zrejmé, že si je vedomá závažnosti aj druhej stránky vzťahu filozofického svetonázoru a vedy, totiž, že pre objektívny charakter obsahu a predmetu biológie môžu ju využiť jednotlivé spoločenské triedy pri rozvoji výroby, poľnohospodárstva, medicíny atď. Svetonázor vedca vplýva na široké, filozofické teoretické uzávery v biológii, pričom však v dôsledku vnútornej logiky vývoja samotnej vedy aj vedec s reakčným svetonázorom môže niekedy — v rámci svojho odboru — dosahovať vo výskume cenné výsledky, pretože pri tejto práci živelné stojí na pozíciách materializmu a dialektiky. Rušivým dojmom potom pôsobí tvrdenie o analýze javov

v „buržoáznej“ biológii, ktoré sa podľa nášho názoru náhodne a zbytočne dostalo do podtitulku práce. Pravda, ani termín „západná“ biológia nemožno pokladať za šťastný. Ak oprávnené hovoriť o buržoáznej politike, morálke alebo filozofii, v prípade „buržoáznej“, a teda aj „proletárskej“, „západnej“ alebo „východnej“ (v zmysle súčasného delenia politických síl) biológie, matematiky atď., dopúšťame sa zbytočnej vulgarizácie, cudzej marxizmu.

Keď sme sa už dotkli všeobecných otázok, všimnime si aj pomerne nejasný problém týkajúci sa charakteru svetonázoru vedcov. Nejasnosti v tejto otázke sú aj v recenzovanej práci. V súčasnej marxistickej literatúre sa pri charakteristike názorov vedca často používa označenie „živelný materialista“, „živelný dialektik“. Treba povedať, že tieto pojmy sú dosiaľ veľmi neujasnené a často sa používajú náhodile a ľubovoľne pre označenie nedôsledného materializmu (alebo dialektického vysvetľovania sveta), pre názor a vysvetľovanie jednotlivých prírodných faktov bez úmyselného idealistického prekrúcania.

E. Filová svetonázor niektorých vedcov charakterizuje ako živelný dialektický materializmus. Na str. 70 hovorí, že „v druhej polovici 19. storočia živelná dialektika získava v prácach mnohých významných teoretikov a experimentátorov vedúce miesto, takže možno už hovoriť o tom, že v biológii sa vytvoril celý silný smer, teoretickôu a svetonázorovou bázou ktorého bol živelný dialektický materializmus“. Toto hodnotenie, aj keď je lákavé, nemožno pokladať za správne. Otvorenou zostáva hlavná otázka, čo je živelný dialektický materializmus? Môže vzniknúť, a keď áno, ako vzniká vedecká filozofia v lone prírodnej vedy? Podobne na str. 71 autorka píše: „Najvyšší stupeň dokonalosti dosiahol živelný dialektický materializmus v dielach vynikajúcich ruských prírodovedcov, najmä biológov a lekárov, ktorí pôsobili koncom 19. a začiatkom 20. storočia“, na str. 74 autorka ho-

vorí, že sa v druhej polovici 19. storočia popri mechanicizme vyvíjal a upevňoval v biológii aj dialektický materializmus. Je správne tvrdenie, že v prírodovede 19. storočia silnie materialistická línia, že sa tu v mnohých smeroch prekonáva mechanická obmedzenosť starého materializmu, ale to nás neopravňuje charakterizovať tieto názory ako živelne dialekticko-materialistické. Je to pre mnohé dôvody nesprávne. Svetonázor Darwina, Mečnikova, Sečénova (ktorý bol uvedomelým materialistom), Haeckela a iných nebol vybudovaný na niektorom systéme anglického alebo francúzskeho materializmu, alebo povedzme na materializme ruských revolučných demokratov, i keď títo mali veľký vplyv na myslenie významných ruských vedcov v druhej polovici 19. a počiatkom 20. storočia. Najvýstižnejšie možno svetonázor týchto vedcov charakterizovať ako prírodno-historický materializmus. U nich nešlo o filozofický svetový názor, a teda ani o vedomé budovanie prírodných teórií na základe niektorej filozofickej koncepcie (hoci nepopierame napr. u Darwina možnosť určitého vplyvu zo strany Marxových a Engelsových názorov). Podrobnejšie a vcelku správne sa tejto otázky dotýka napr. A. E. F u r m a n vo svojej knihe *Vzniknovenie i formirovanije dialektičeskoj koncepcii razvitija v biologii*, kde sa tiež kriticky vyslovuje k prekonanému názoru B. M. Kedrova, ktorý prvý vo svojom článku z roku 1955 charakterizoval Darwinov svetonázor ako „živelný“ dialektický materializmus.

V poslednej časti práce sa autorka zaoberá mnohými otázkami, závažnými pre ďalší úspešný rozvoj biológie, dotýka sa otázky dialektickomaterialistického riešenia problému podstaty života, otázky biologickej účelnosti, celostnosti a i. Pravda, prílišná stručnosť a množstvo nadhodnených otázok spôsobilo, že tu čitateľ nájde iba všeobecnú informáciu o pozitívnom riešení týchto otázok. Podrobnejší rozbor tejto problematiky možno nájsť v inej mar-

xistickej literatúre. Nakoniec sa autorka dost podrobne zaoberá významom dialektického materializmu pre vedu a pritom zdôrazňuje najmä jeho metodologický význam. Je však otázne, či pri vysvetľovaní podstaty dialektickomaterialistickej metódy treba odkazovať čitateľa, a najmä čitateľa, ktorý marxistickú filozofiu ešte dost nepozná, na Stalinove 4 črty dialektiky (str. 158). Domnievame sa, že je to nesprávne, pretože predstava o podstate dialektickomaterialistickej metódy, založená na znalostiach týchto črt je nedôsledná, zjednodušená a koniec koncov nesprávna.

Kniha E. Filovej má všetky atribúty dobrej a náročnej vedecko-populárnej práce, prístupnej nielen odborníkom biológom a filozofom, ale je plne dostupná aj náročnejšiemu masovému čitateľovi. Veľmi dobre poslúži študentom a aspirantom, pretože nielen rozsahom, ale aj množstvom

materiálu a kvalitou spracovania prekonáva doterajšie úvodné časti učebníc biológie, venované kusým poznámkam o význame filozofie pre biológiu a ideovému boju v biológii.

Škoda, že nevelký rozsah knihy a potreba populárneho výkladu nutne znemožnili širší rozbor najzávažnejších otázok a väčšie použitie biologického materiálu. Pravda, kniha aj tak dobre plní svoju úlohu — podať stručný kritický prehľad niektorých najzávažnejších idealistických pokusov prekonať dialektickomaterialistický smer vývoja v súčasnej biológii. Bohatá znalosť súčasnej biologickej a filozofickej literatúry, autorkin starostlivý prístup k nej oprávňujú predpokladať, že si táto problematika zaslúži širšie a hlbšie spracovanie vo forme vedeckej monografie.

Jaromír Kops

PRÍNOSNÁ MONOGRAFIA O DIDEROTOVI

Tohto roku vyšla v Budapešti rozsahom nevelká, ale zaujímavá monografická práca riaditeľa Filozofického ústavu Maďarskej akadémie vied a hlavného redaktora maďarského filozofického časopisu Filozófiai Szemle Józsefa Szigetiho o najväčšej postave francúzskeho materializmu 18. storočia, Denisovi Diderotovi.¹ Kniha je 2. zväzkom novej série rozpráv Maďarskej akadémie vied (Studia philosophica Academiae scientiarum Hungaricae), ktorú nedávno zriadilo Vydavateľstvo Akadémie. Cieľom série, v ktorej vychádzajú knihy písané v niektorom zo svetových jazykov, je oboznámiť zahraničnú vedeckú verejnosť so závažnými výsledkami práce maďar-

ských filozofov. Okrem recenzovanej práce vyšlo v nej už dielo prof. P. Sándora *Aristotelova logika* a ako ďalšie zväzky sa pripravujú: *Štúdie z dejín materializmu* akad. L. Mátraiho a analýza východiskových názorov heglovskej logiky od prof. L. Erdeiho pod názvom *Počiatok poznania*.

Szigetiho práca je, podľa nášho názoru, doteraz najvydarenejšou marxistickou štúdiou o podstatných problémoch Diderotovej filozofie. Navyše kniha je pozoruhodná aj z metodologickej stránky, tým ako v nej autor uplatňuje marxistickú metódu v konkrétnom historicko-filozofickom skúmaní. Zaujme hlavne spôsob, ako autor spája analýzu ideového vývinu Diderota, jeho vrcholov i hraníc, s rozborom spoločenskej základne, na ktorej Diderotovo mysliteľské dielo vyrástlo. Szigetiho prí-

¹ J. Szigeti, *Denis Diderot — une grande figure du matérialisme militant du XVIIIe siècle*, Budapest 1962.